

*Vlad MITRIC-CIUPE**

**EPURAREA CADRELOR DIDACTICE DIN FACULTATEA DE
ARHITECTURĂ BUCUREȘTEANĂ DUPĂ 23 AUGUST 1944. CAZUL
CONSTANTIN IOTZU**

**The Academia Purges in the Faculty of Architecture of Bucharest after 23 August
1944. The Case of Constantin Iotzu**

Abstract: The meddling of politics into the Romanian academic life after August 23rd 1944 was preeminently visible after the education reform in 1948, while the Faculty of Architecture in Bucharest was a singular case. One of its specifics is given by how fast the authorities attempted to turn this institution into a communism pillar – either by excluding the people regarded as royalists, students or academia, or bringing in an entire league of newly-established regime devotees even since 1945. Explanations are multifarious, but the main one consists in the presence of a handful of illegalist assistant lecturers who made the school's communist cell official and resumed the class antagonism immediately after the change of the government. Two key-moments occurred in April of the same year. One of them was the attempt to expel the reactionary students from the Faculty, a process ended in a mammoth investigation with over 20 arrests, most of them having been detained between a few days and several weeks, except for 6 students who were sent and kept in a political prisoner detention camp in Slobozia for almost a year. The other one was the removal and a later arrest of the Dean, Professor architect Constantin Iotzu, whose case is going to be featured in the text herein.

Keywords: Communism, University, Eliminations, Purges, Faculty of Architecture, Constantin Iotzu

*

Intervențiile politicului în viața universitară românească de după 23 August 1944 s-au manifestat cu precădere după reforma învățământului din 1948, în vreme

* Universitatea „Dunărea de Jos” Galați, email: vlad.mitric@adproiect.ro.

ce cazul Facultății de Arhitectură din București presupune câteva particularități. Una dintre acestea este reprezentată de rapiditatea demarării tentativelor de comunizare, atât în ceea ce privește eliminarea din școală a celor considerați reacționari, fie ei studenți sau cadre didactice, cât și consolidarea componentei comuniste din rândul corpului profesoral, încă din 1945. Explicațiile sunt multiple, dar principala rezidă în prezența câtorva asistenți cu activitate ilegalistă – avându-i în vedere aici, în primul rând, pe Ascanio Damian¹, Gheorghe Lichiardopol² și Nicolae Bădescu³, care imediat după schimbarea de regim au oficializat celula comunistă din școală și au demarat lupta de clasă. Ulterior, în 1947-1949, aproximativ 50% din totalitatea corpului didactic a fost înlocuit, apelându-se la presiuni, intimidări și chiar arestări. Două momente-cheie s-au petrecut în aprilie același an: pe de o parte o tentativă de eliminare din facultate a studenților considerați reacționari – finalizată cu o anchetă masivă, peste 20 de arestări, majoritatea reținuți între câteva zile și câteva săptămâni, dar și 6 studenți internați vreme de aproape un an în lagărul de internați politici de la Slobozia⁴ - dar și debarcarea și mai apoi arestarea decanului, profesorul

¹ Ascanio Damian (1914-2005), arhitect, absolvent al Facultății de Arhitectură din București în 1942, membru al Partidului Comunist din 1945. Una din figurile de prim-plan ale arhitecturii din România, după cel de-al Doilea Război Mondial, cadru didactic universitar vreme de peste 50 de ani. Premiul *Opera Omnia*, pentru întreaga activitate, în cadrul Anualei de Arhitectură din București, 2003.

² Gheorghe Lichiardopol (1913-?), arhitect, comunist ilegalist cu activitate de împărțiere manifeste și gazdă de ședințe, începând cu 1940, activist la Uniunea Patrioților imediat după 23 August 1944.

³ Nicolae Bădescu (1912-1991), arhitect, absolvent al Facultății de Arhitectură din București, în 1933. Comunist ilegalist, membru de partid din 1942, cadru didactic din 1946, deține înalte funcții în nomenclatura de partid, fiind inclusiv deputat în M.A.N. (1957-1975) și membru al C.C. al P.C.R (1965-1974). A fost distins cu „Medalia Muncii” (1949); Medalia „A 25-a aniversare a Republicii Populare Române” (1952); Medalia „A 10-a aniversare de la înființarea primelor unități ale armatei populare române” (1953); Medalia „Eliberarea de sub jugul fascist” (1954); „Ordinul Muncii” clasa a III-a (1954), clasa I (1962); Ordinul „23 August” clasa a IV-a (1959), clasa a II-a (1971); Ordinul „Steaua Republicii Populare Române” clasa a II-a (1964); Ordinul „Tudor Vladimirescu” clasa a II-a (1966); Premiul I pentru proiectul arhitectonic al Aerogării Băneasa; Premiul de Stat clasa I, *apud* Dobre 2004: 87.

⁴ Au fost arestați și anchetați atunci studenții Cristescu Dan, Caramuzi Adam, Caranica Victoria, Dragoș Octavian, Martina Vincenzo, Maciu Mihail, Culescu Alexandru, Nicolau Ion, Toma Adam, Ghiaciu Gheorghe, Sofronie Aurel, Droc Emil, Măngoianu Ștefan, Moraru Gheorghe, Popescu Ion, Popescu Iosif, Porumbescu Nicolae, Petit Nicolae, Săndulescu Valentin, Hariton Dinu, Popa Sorin și Elena Popescu. Gheorghe Ghiaciu, Aurel Sofronie, Ion Popescu, Iosif Popescu, Nicolae Petit și Valentin Săndulescu au fost internați pentru câteva luni în lagărul de la Slobozia. Pentru detalii suplimentare, a se vedea A.C.N.S.A.S., Fond Penal, Dosar nr. 91762.

arhitect Constantin Iotzu, caz asupra căruia ne vom concentra pe parcursul acestui text.

Născut în 1884 în localitatea Crușova din Macedonia, a absolvit liceul românesc din Bitolia și a venit în țară, fiind declarat admis în 1903 la concursul organizat de Școala de Arhitectură din București, acolo unde a fost unul dintre studenții preferați ai arhitectului Ion Mincu⁵. După absolvire se dedică participării la concursurile de arhitectură – una din puținele șanse pe care le avea pe atunci un tânăr absolvent, reușind o serie impresionantă de premii (automat și contracte de proiectare), clientela crescând mai apoi încet-încet. Între principalele realizări ale sale amintim: Imobilul Băncii Comerțului din Craiova (1911-1914), Casa Corpului Didactic din Bulevardul Elisabeta din București (1911), Sediul Tipografiei „Ramuri” din Craiova (1920), Camera de Comerț și Școala Comercială din Galați (1928), Palatul Asociației Medicilor Veterinari din Bulevardul Elisabeta (1929), Fabrica „Nitramonia” din Făgăraș (1930), Fabrica de textile „Suveica” din Bucureștii Noi (1931), Clădirea Fundației Universitare din Iași (1932), Casa Corpului Didactic din Eforie (1932), Biserica Sf. Elefterie din București (1935), Cercul Militar din Brașov (1938) și multe altele. În cazul lucrărilor proiectate dar neexecutate, menționăm: Premiul I pentru Palatul Uniunii Avocaților (1933), precum și proiectele pentru Bursa și Camera de Comerț din Galați (1922), Teatrul Municipal din Craiova (1939) și Colonia Mârșa (1939). După ce devine profesor universitar în 1921 se implică și în politică, fiind ales deputat în timpul guvernării Nicolae Iorga din 1931-1932, fără să fie membru de partid. Din decembrie 1940 devine decan al Facultății de Arhitectură, contribuind semnificativ la modernizarea învățământului profesional.

O carieră profesională și didactică de excepție – rezumată aici în câteva rânduri, asupra căreia începe să planeze intervenția politicului încă din 1942, atunci când i se deschidea o fișă de evidență la Prefectura Poliției Capitalei, în care se menționează printre altele că ar fi fost înscris într-un cuib de pregătire legionară, începând cu noiembrie 1940⁶. Acesta este, de altfel, singurul document care atestă vreo supraveghere a lui Iotzu în timpul guvernării antonesciene. Imediat după 23 August 1944 însă, chestiunea este preluată și dosarul său de urmărire informativă începe să prindă proporții. Între timp însă, la 2 octombrie, fără vreo explicație, își dă

⁵ Ion Mincu (1852-1912), arhitect, principalul promotor al stilului românesc în arhitectură, creator de școală națională.

⁶ A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 329990, ff. 66-67v. Fișă personală din 11.02.1942.

demisia din funcția de decan al Facultății de Arhitectură⁷. Dacă la 9 octombrie era doar menționată chestiunea anterioară, lucrurile devin mai interesante peste câteva zile: „Urmare la referatul nostru din 15 Octombrie 1944 privitor pe numitul arhitect Iotzu Constantin din str. Aurel Vlaicu nr. 6 și potrivit rezoluției pusă pe acest referat care se anexează, am onoare a referi că nu a fost trecut în primul lot de legionari internabili, deoarece conform instrucțiunilor nu avem la dosare motive suficiente pentru internare“⁸. Avem, prin urmare, o primă constatare oficială, care s-ar putea interpreta după cum urmează: Constantin Iotzu a fost înscris într-un cuib legionar pentru două luni, între noiembrie 1940 și ianuarie 1941, dar nu i se poate reproșa absolut nimic. Cu toate acestea, rapoartele imediat ulterioare amplifică situația: „[...] Cunoscut legionar din anul 1940. În timpul regimului legionar a activat în facultate. Din dosarul individual rezultă că este cunoscut ca un legionar convins și cu ocazia efectuării unei percheziții domiciliare s-a găsit la locuința sa material legionar“⁹.

Fiind supravegheat în continuare și constatându-se că nu duce niciun fel de activitate ilegală, arhitectul nu a avut neplăceri până în primăvara anului următor, atunci când Siguranței îi erau servite plângeri și delațiuni chiar din interiorul Facultății de Arhitectură. O notă nedată și nesemnată vitupera la adresa cadrelor didactice din Facultate, înfierându-le cu mânie proletară. Caracterizat alături de aproape majoritatea profesorilor, despre arhitectul Iotzu se preciza că: „[...] Numit decan de către legionari, păstrat în acest post de Mareșalul Antonescu, cu care este prieten personal. A făcut Casa Verde, vila Mareșalului de la Predeal, a fost directorul Arhitecturii C.F.R., Președintele Consiliului de Administrație C.E.C., a adus în țară biblioteca Școlii de Arhitectură de la Odessa. În școală purta cămașă verde, a introdus salutul legionar, a făcut cursuri obligatorii de limba germană și italiană și a lucrat în ateliere cu studenții portretele Căpitanului, Mareșalului, al lui Hitler și Mussolini“¹⁰. Nu putem să nu coroborăm această notă cu o alta, referitoare la studenții considerați reacționari, datată 18 aprilie, adnotată „prin Lichiardopol“ (înțelegem „informații obținute prin intermediul lui Lichiardopol“), moment urmat

⁷ A.N.I.C. Fond Ministerul Culturii Naționale și Cultelor, Dosar nr. 1614/1944, f. 110. Demisia lui Constantin Iotzu, document olograf din 2.10.1944. La 14 octombrie 1944 a fost înlocuit cu profesorul Grigore Ionescu, a se vedea M.O. nr. 238 din 14.10.1944. Atunci au fost numiți 39 de noi decani și rectori, în întreaga țară.

⁸ A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 329990, f. 9. Referat din 16.10.1944, întocmit de un comisar-ajutor din Brigada Specială, Grupa I-a.

⁹ *Ibidem*, f. 8. Referat nedat, dar pe care un superior îl adnotează la 26.10.1944 cu: „Nu sunt motive de internare“, iar a doua zi cu: „Va fi ținut în supraveghere“.

¹⁰ A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 211825, vol. 185, ff. 134-135.

de o amplă anchetă în facultate¹¹. În urma acestor informații, la 12 aprilie se decide percheziționarea domiciliului arhitectului, ulterior și arestarea sa. Fiind suferind, după ce starea de sănătate este confirmată de un medic al Serviciului Medical din Prefectura Poliției Capitalei, se dispune supravegherea la domiciliul pentru șase zile, cu interzicerea oricărui fel de contact din exterior, până la noi dispozițiuni¹². La 19 aprilie era deja reținut, fiind depus în arestul Comandamentului Militar al Capitalei¹³, mandatul de reținere emis peste câteva zile reținând indicii de vinovăție halucinante: uneltire contra ordinii publice¹⁴. Documentele de arhivă prezintă și un memoriu al soției profesorului, pe care îl reproducem aici integral:

„[...] Subsemnata Maria Iotzu, domiciliată în București, str. Aurel Vlaicu nr. 6, soția arhitectului profesor Constantin Iotzu, actualmente deținut în închisoarea Comandamentului Militar al Capitalei (Arsenalul Armatei), am onoare a vă ruga să binevoiți a lua în considerație cele de mai jos asupra activității soțului meu, și să dispuneți în consecință. Nu cunosc motivele care au determinat Onor. Siguranța Generală a Statului să aresteze pe soțul meu, cu atât mai mult cu cât, deși s-au împlinit peste 30 de zile de la ridicarea lui de la domiciliu, până astăzi nu s-a făcut nicio cercetare și nici nu i s-a luat vreo declarație. Soțul meu, în calitate de arhitect, a fost numit profesor la Facultatea de Arhitectură în 1921. Sub guvernarea profesorului Nicolae Iorga din anul 1931-1932, a fost ales deputat fără să fi făcut politică, numai prin legăturile personale pe care le-a avut cu defunctul profesor care dorea să aibă colaboratori buni, capabili și cinstiți, indiferent dacă nu erau partizanii lui politici. În această calitate a reușit să treacă prin parlament legea Academiei de Arhitectură și legea de organizare a Colegiului Arhitecților, grație cărora s-a pus ordine în profesiunea de arhitect, ridicând totodată prestigiul acestei profesii. Grație relațiilor pe care le-a avut cu arhitecții celebri de la Paris, precum și a legăturilor cu dl. Gheorghe Tătărescu, actualul vice-președinte al Consiliului de Miniștri, pe atunci ambasador la Paris, mergând în metropola Franței pe cheltuială proprie, a reușit să obțină de la Ministerul Instrucțiunii Publice Francez echivalarea cursurilor Academiei de Arhitectură de la București cu acelea ale Facultății de Arhitectură din Paris.

¹¹ Este vorba de ancheta menționată la debutul acestui text.

¹² A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 329990, f. 47. Referat din 14.04.1945.

¹³ *Ibidem*, f. 43. Dovadă de primire în arest.

¹⁴ *Ibidem*, f. 49. Mandat de deținere nr. 6177 din 28.04.1945.

Tot în calitate de profesor, în 1940, a fost numit decan al Facultății de Arhitectură, sub guvernarea Antonescu, fără ca această numire să fi avut vreun motiv politic. Este drept că soțul meu îl cunoștea pe Antonescu cu mulți ani înainte de a lua conducerea țării, ca unul care îi construise vila de la Predeal. Sub regimul legionaro-Antonescian, în calitatea de decan pe care a avut-o, a căutat să înlăture politica din facultate, interzicând-o complet, fapt care i-a atras multe adversități din partea elementelor legionare. Acest lucru îl puteai controla prin toți domnii profesori de la Facultatea de Arhitectură. [...] Aceste informații mai pot fi completate și cu cercetări printre cei 20 de arhitecți și ingineri evrei care au făcut munca de folos obștesc la C.F.R. [...] Din toate cele expuse mai sus, coroborate cu investigații ce ați putea întreprinde, sper, Domnule Ministru, că veți binevoi a aprecia că activitatea soțului meu sub regimul Antonescu și cel legionar a fost cu totul de altă natură decât cea politică. Cred că una este a fi cineva ministru sau colaborator politic și alta e de a fi decan, fiind profesor universitar, sau în serviciul arhitecturii C.F.R. sau în Comitetul Casei de Economii și Cecuri poștale. O viață de om a închinat-o profesiunii în legătură cu arta învățământului și numai datorită caracterului său dur dar drept și cinstit, precum și a cinstei profesionale, și-a atras ura unora care probabil au dorit să-l vadă astăzi închis. Nu mă îndoiesc, Domnule Ministru, că veți binevoi a dispune să se facă cercetările urgente spre a se stabili cauza deținerii soțului meu bolnăvicios, care a depășit vârsta de 60 de ani și, constatându-se cele arătate mai sus, să dispuneți punerea în libertate”¹⁵.

Din acest memoriu se pot desprinde mai multe concluzii interesante, care vin să completeze informațiile inițiale despre activitatea profesională a arhitectului Iotzu. Dar elementele cele mai importante, care par doar sugerate, sunt următoarele. Pe de o parte, este mai mult decât curioasă dețineră profesorului fără să fie anchetat. În al doilea rând, chiar și soția sa sugerează măcar o intervenție ocultă a unora care l-ar vrea arestat. În timp ce era internat în lagăr, Iotzu mai primește o lovitură. În virtutea legislației de purificare a administrațiilor publice promovată după 23 august 1944, profesorul este îndepărtat din universitate pentru trei ani¹⁶. Nu

¹⁵ *Ibidem*, ff. 60-61. Memoriu al Mariei Iotzu, înregistrat la Siguranță în data de 14.05.1945.

¹⁶ Decizie publicată în Monitorul Oficial, Numărul 169 din 28 iulie 1945, p. 3. A se vedea A.N.I.C., Fond Ministerul Culturii Naționale și Cultelor, Dosar nr. 4423/1945, f. 116: „[...] Am decretat și decretăm: Art. I. – Dl. Prof. titular Const. Iotzu de la Facultatea de Arhitectură a Politehnicei București, se îndepărtează din funcțiunea ce ocupă, pe timp limitat

suntem în posesia unor documente care să prezinte acțiunea disciplinară care ar fi trebuit să preceadă această decizie, reproducem în schimb un memoriu al arhitectului, datorită relevanței ce o presupune:

„Domnule Ministru,

Fiind informat că în raportul de anchetă depus de Comisiunea de Epurare de pe lângă Politehnică se conchide la epurarea mea din sânul corpului profesoral al Facultății de Arhitectură, date fiind gravele consecințe de ordin moral ce pot decurge din aceasta, cu onoare vă rog să binevoiți a dispune – pe baza prerogativelor ce vi le acordă legea – reexaminarea situațiunii mele, chemând ca informatori pentru activitatea și atitudinea mea politică:

– Ca profesor:

Pe D-nii Profesori: Gr. Ionescu, Decanul Facultății de Arhitectură, N. Nenciulescu, T. Socolescu, Fl. Stănculescu, G. Borneanu, G. Sudan, N. Teodorescu și Dan Hurmuzescu.

– Ca arhitect liber-profesionist:

Pe D-nii Arhitecți: Petre Antonescu, I. Traianescu, Sp. Cegăneanu, G. Cantacuzino, T. Evolceanu, Em. Miculescu, Arghir Culina, St. Călugăreanu, Toma Marinescu și oricare dintre arhitecții ce veți crede de cuviință, precum și pe colegii arhitecți evrei din Serviciul de Arhitectură C.F.R.: L. Lișnevsky, M. Pinchis și Almalek.

Primiți vă rog, Domnule Ministru, expresiunea deosebitei mele considerațiuni.

Memoriu

Sunt originar din orașul Crușova (Macedonia), născut din părinți români. Mama mea a fost institutoare la înființarea școalei române de fete din Crușova și a înființat școala română de fete de la Nevesca. Liceul l-am făcut la Bitolia, într-o vreme când redeșteptarea națională a elementului românesc de acolo făcuse mari progrese, grație unor profesor entuziaști, pregătiți la Universitatea din București și la Școala marilor naționaliști ai generației care a pregătit sufletește poporul român de pretutindeni pentru unitatea națională ce avea să vie. Fiecare elev al Liceului din Bitolia urmărea să fie util într-un fel oarecare neamului. Unii, după absolvirea Liceului, treceau ca învățători în diferite comune, unde aveau mult de luptat

și anume pentru 3 (trei) ani, cu începere de la data publicării prezentului Decret în Monitorul Oficial, în conformitate cu dispozițiile art. II și IV din Legea nr. 217/1945“.

și de suferit de pe urma opoziției grecești. Cei mai mulți veneau în țară, spre a continua studiile. Calea aceasta am urmat-o și eu înscriindu-mă în 1903/1904 la Școala de Belle-Arte, unde am reușit întâiul la concursul de admitere și la Școala de Arhitectură, actuala Facultate de Arhitectură. Aici, al doilea candidat fiind căzut la examenul de admitere, am avut nenorocul să fiu singur în promoția mea, din care cauză s-a pus problema dacă Școala poate funcționa cu un singur elev. Lucrul acesta putea pune în pericol însăși existența școlii. Răposatul Haret, Ministrul Instrucțiunii pe vremea aceea, înțelegând necesitatea unei școli naționale pentru formarea Arhitectului, a dispus la propunerea Directorului Emil Pangrati, funcționarea anului I cu un singur student. Fiind singur, eram forțat la o frecvență ireproșabilă, ceea ce m-a împiedicat a munci prea mult în afară de școală, lucru absolut necesar pentru lipsa de mijloace în care mă găseam, fiind nevoit să întrețin și o mama paralizată, fără pensie, dar îngrijită gratuit de Dl. Doctor Parhon.

Astfel, grație înțelegerii lui Haret, am putut urma această școală unde am găsit mult entuziasm și dragoste de studiu la colegii mai înaintați în studii, printre care se cuvine să menționez în special pe Dimitrie Hârjeu, Sp. Cegăneanu, T. Socolescu, Gh. Lupu și Al. Zagoritz, ultimii doi morți în războiul trecut. Atmosfera aceasta m-a recomfortat, însă în același timp m-a pus și pe gânduri perspectiva descurajantă pe care o avea înaintea viitorului arhitect. Căci școala fiind înființată de curând, pușinii absolvenți ce ieșiseră până atunci erau desconsiderați, sortiți că trăiască ca desenatori ai arhitecților proveniți din școala de la Paris, sau ca mici funcționari de stat. Dacă n-ar fi fost dragostea înțelegătoare și orizontul larg al vederilor și concepțiilor profesorului arhitect Mincu, care a stârnit în noi elan și încredere, am fi crezut și noi că nu ni se cuvine mai mult decât consimțeau să ne ofere nu numai arhitectii, dar până și ceilalți profesori afară de el. El cu deosebire ne-a deschis ochii pentru o menire de înălțare a neamului prin artă și mai ales prin arta națională. Pentru asta a trebuit să desvoltăm însă din școală o muncă încordată, să facem aplecați pe planșetă multe nopți albe, iar modestele noastre resurse erau serios puse la contribuție pentru procurarea adesea în comun de cărți și reviste străine, deoarece biblioteca școlii pe vremea aceea era ca și inexistentă. Ne lipsea însă câmpul de activitate pentru atingerea acestui ideal. Trebuia să căpătăm încrederea lumii pentru a putea să ne îndeplinim această menire. Încrederea aceasta a lumii în noi și prin noi în școala noastră de arhitectură nu putea fi căpătată pe altă cale decât intrând în concurență cu arhitectii din școlile străine și mai ales cu cei de la Paris, care se bucurau, numai prin acest fel, de un

mare prestigiu. Ne-am hotărât deci să cerem ca lucrările publice să se acorde la concurs și să participăm cât mai mulți la ele.

Primul concurs publicat a fost acela pentru localul Casei Corpului Didactic din B-dul Elisabeta. Am fost clasificat I-ul, în concurență cu arhitecți de la Paris clasificați în urma mea. Proba seriozității studiilor noastre și deci a școlii românești a fost făcută cu acest prim succes al meu. Încrederea în noi înșine se mărește, iar odată cu ea începe și încrederea publicului. Alte concursuri publice și comenzi directe cu același rezultat desăvârșesc încrederea și deosebirea între arhitecții de la Paris și cei din țară, treptat, treptat dispare din credința publicului. Clientela noastră se înmulțește și isbutim chiar să impunem înainte de 1916 un stil al nostru.

În ce mă privește, am isbutit să pot trăi din profesiune fără a recurge la vreo slujbă și fără a mai servi de desenator altora, după ce am devenit arhitect. Aceasta din 1911 și până la începerea războiului. După încheierea păcii din 1918, îmi reiau activitatea condus de aceleași criterii: ridicarea prestigiului prin capacitate, seriozitate și cinste ireproșabilă. Particip și sunt clasat I-ul la diferite concursuri importante și anume: Societatea Română de Explozibile, Palatul Asociației Medicilor Veterinari, azi Ministerul de Justiție, Fundațiunea Regele Ferdinand de la Iași și Palatul Uniunii Avocaților, studiez și execut toate aceste proiecte și lucrări printre care cele mai importante sunt: imobilul de raport a Băncii Comerțului de la Craiova (Casa Albă), Tipografia Ramuri, proiectul Camerii de Comerț și Școala Comercială de la Galați, Căminul Casei Corpului Didactic de la Eforie, Cazarma Regimentului II Pionieri de Gardă Otopeni, Cercul Militar de la Brașov, Biserica Sf. Elefterie București, Colonia Uzinelor Mârșa-Avrig, etc. și foarte multe clădiri pentru locuințe particulare, iar în stare de proiect Primăria și Teatrul Național de la Craiova.

Toate aceste succese îmi măresc prestigiul, mă pun în legătură cu multă lume de diferite nuanțe politice sociale și clientela mea în mod normal se mărește fără a recurge la procedee incompatibile cu o bună reputație. La un moment dat, capacitatea mea este apreciată și sunt numit profesor la Facultatea de Arhitectură în anul 1921. Venit aici, n-am uitat nicio clipă atmosfera care altădată ne-a făcut atâta rău și am căutat ca prin muncă să dezvolt la maximum aptitudinile studenților spre a scoate elemente cât mai bune, urmărindu-i și încurajându-i pe cei meritoși și după ce părăseau băncile școlii. Mulți dintre ei sunt astăzi arhitecți cu reputație, funcționari superiori, profesori-conferențieri sau asistenți chiar

la Facultatea de Arhitectură. Astăzi nimeni nu mai întreabă de școala de unde a eșit, ci numai de capacitatea pe care o are un aspirant la profesorat.

[...] Mi se impută legături vinovate cu legionarii și cu dictatorii, imputări neîntemeiate. Prin activitatea și succesele mele ca arhitect liber-profesionist timp de aproape 35 ani și prin cunoștințele căpătate mai ales de pe timpul când am fost deputat în 1931–1932, am venit în contact, este drept, cu multă lume de diferite nuanțe politice și la mulți am adus servicii profesionale absolut gratuite. Legionar însă n-am fost și nu puteam să fiu, fiindcă pe vremea Regelui Carol al II-lea, când a fost reorganizată studențimea în mod oficial pe centurii, am fost delegat în calitatea mea de Director de studii ce eram, Șeful Centurii Facultății, însărcinare mai mult impusă, ce avea un rost nu politic ci disciplinar și didactic. Aceasta a și fost cauza că la venirea legionarilor la putere am fost considerat de arhitecții legionari ca nefiind demn de a ocupa funcțiunea de Decan a Facultății¹⁷.

Demnitatea de Decan mi-a fost dată de către Mareșalul Antonescu contra unei alte persoane ce fusese recomandată de Ministru. În ce privește timpul cât Mareșalul Antonescu a funcționat ca conducător, eu nu am avut nici o atitudine politică și nici nu am urmărit vreun interes material, deși eram în legături de prietenie cu dânsul încă din 1933 când, făcând apel la serviciile mele dezinteresate de arhitect pentru construcția vilei sale de la Predeal, a putut cunoaște seriozitatea și probitatea mea profesională. Am primit însă însărcinarea de Decan numai pentru a putea apăra interesele Facultății care erau amenințate în acea vreme. Grație legăturilor mele de prietenie cu Generalul Antonescu, am putut-o feri de orice atac din afară, nelăsând să se clinească nici un profesor de la locul lui. Deasemenea, făcând să fie respectată autoritatea Decanului, nu am permis nici o imixtiune studențească în conducerea Facultății și am introdus printre studenți liniște, disciplină și muncă ordonată. Venind la conducerea Facultății, prima mea grijă a fost să modific programul de studii, copiat după cel de la École des Beaux-Arts de la Paris, bun poate acolo, însă fără

¹⁷ Nu știm cum și-au manifestat arhitecții legionari această opțiune, cert este că, în noiembrie 1940, Comisia de Revizuire din cadrul Ministerul Educației Naționale, Cultelor și Artelor, prin procesul verbal nr. 38 din 25.11.1940, dispunea: „[...] Menținerea Dlui Constantin Iotzu în învățământ, ca întrunind în mod lăudabil condițiunile prevăzute de Decretul-Lege nr. 3670/1940“. A se vedea, în acest sens, A.N.I.C. Fond Ministerul Culturii Naționale și Cultelor, Dosar nr. 1034/1940, f. 24. De menționat suplimentar că nu s-a dispus eliminarea niciunui profesor din Facultatea de Arhitectură cu acea ocazie.

nicio priză cu realitățile de la noi, căci nu ținea seama de faptul că la noi arhitectul trebuie să aibă mai multă pregătire tehnică, neexistând nici posibilitatea diviziunii muncii, iar din punct de vedere arhitectural, nu se putea face abstracție de caracteristica noastră agrară.

Am profitat deci de faptul că se modifica Legea Învățământului Superior ca să introduc, cu avizul Consiliului Profesorial, doi ani pentru cursul de construcții în loc de 6 luni, să ridic la rangul de catedră conferința de Construcții agrare și muncitorești și să introduc releveele după gospodării rurale. Am adaptat deci programul de studii necesităților locale. Aceasta a provocat din partea colegului Smărăndescu, fostul decan, o reclamațiune contra mea la Mareșalul Antonescu, care a ordonat o anchetă prin Politehnică. Atât actul de acuzare cât și apărarea mea se găsesc în arhiva Politehnicei. Am fost absolvit de Senatul Politehnicei, cu toate acestea ancheta mi-a adus mari suferințe. Ca arhitect n-am căutat să profit de prietenia mea cu Mareșalul Antonescu, fiindcă sub el s-au proiectat o serie de lucrări mari, printre care pot enumera: Palatul de Justiție, Palatul Invalizilor, Liceul Militar de la Mănăstirea Dealului, lucrările de la Chișinău, mai multe clădiri școlare, spitalicești, etc., lucrări care reprezentau onorarii de arhitecți de cca. 200 milioane lei și poate că mi-ar fi fost ușor să obțin vreuna din ele, nu m-am gândit însă un moment să cer să mi se atribuie astfel de lucrări. Nu numai că nu am profitat, dar am cheltuit mult din banii mei, cu studii informative, relativ la Piața Victoriei, la Piața Palatului Regal și altele, spre a dovedi că se pot obține și alte soluții decât cele ce se găseau până atunci în stare de proiecte la Municipiu, fapt care a provocat câteva mari concursuri și care au dat ocazie de manifestare și de relevare a unor talente tinere nebănuite până atunci. Rezultă din cele de mai sus că în intervalul de la 1938 până azi, n-am tras niciun fel de avantaj la foarte multe lucrări și la care profesiunea mea îmi dădea dreptul.

Am căutat însă să intervin acolo unde mi se părea că este în neregulă de a păgubi Statul, mai ales că Consiliul Tehnic Superior, instituția cea mai înaltă calificată a da aprobări și a face controlul buneii executări a construcțiilor, aflată atunci sub președenția unei persoane a cărei probitate era cunoscută, dar care instituție era desconsiderată și hulită de anumite Direcții și Servicii ale Statului, interesate pentru a putea opera fără nici un control în această materie. Datorită intervenției mele personale, am provocat cercetări asupra lucrărilor de la Palatul Regal și de la Ministerul de Interne, când era în stare de proiect contractul Hochtif-Prager. D-l Profesor Nicolau, actualul Ministru al Asigurărilor Sociale,

poate da oricare informațiuni de activitatea ce am depus în acest sens, deoarece ulterior toate cercetările s-au făcut până la o anumită dată sub auspiciile acestui For Superior Tehnic, al cărui Vice-Președinte eram.

În încheiere, țin să arăt că față de cele arătate mai sus, am căutat întotdeauna să profit de orice ocaziune, nu pentru scopuri materiale și interese personale ci pentru a ține ridicat prestigiul învățământului Facultății noastre și pentru a împinge cu un pas mai departe progresul și renumele profesiei de arhitect, singurele motive care m-au făcut ca numeroasele cunoștințe și prietenii obținute în lunga mea carieră, să le folosesc numai în acest sens¹⁸.

Avem de-a face cu o trecere în revistă și o subliniere a principalelor realizări ale profesorului, atât din punct de vedere profesional cât și didactic sau politic. Tonul și natura informațiilor ne prezintă un personaj sincer și sigur pe el, care nu încearcă să se disculpe neapărat, ci accentuează lipsa totală a vreunei vinovății. De reținut și numele mari ale arhitecturii românești din epocă, cu toții propuși martori într-o anchetă care – cel puțin aparent – nu a mai avut loc, nici în cadrul Politehnicii – din punct de vedere disciplinar, dar nici penal. Singurul lucru pe care Iotzu nu-l menționează – considerând că i-ar putea îngreuna situația sau socotindu-l lipsit de importanță – este faptul că, la sfârșitul anilor '30, a avut totuși niște legături cu legionarii, proiectând atât sediul din Bucureștii Noi – Casa Verde, cât și mausoleul eroilor legionari Moța și Marin. În mod evident însă, într-o lume normală – așa cum nu erau acele vremuri – acest lucru nu putea constitui vreo culpă. Pentru perioada imediat următoare, dosarul existent astăzi în arhiva C.N.S.A.S. nu reține decât încă un memoriu al arhitectului, către același ministru al justiției, de data aceasta redactat chiar în detenție:

„Subsemnatul arhitect Constantin Iotzu, profesor la Facultatea de Arhitectură, actualmente internat în lagărul de deținuți politici de la Slobozia, cu onoare Vă rog să binevoiți a lua în considerare următoarea mea cerere. Din ordinul Dvs. am fost arestat în ziua de 12 aprilie a.c., am fost depus și menținut ca arestat politic în închisoarea C.M.C. din București până în ziua de 31 august a.c., iar în acea zi, deși bolnav, am fost ridicat cu forța și transportat cu cătușe și depus în lagărul de la Slobozia, în ziua de 1 septembrie a.c. [...]

Așadar, după 40 de ani de activitate profesională și 21 de ani de activitate profesorală, la vârsta de 62 de ani, m-am văzut în ziua de 12 aprilie a.c. cu sfâșiere răpit din sânul familiei mele, de la trudnica mea

¹⁸ A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, Dosar nr. 329990, ff. 50–57.

*activitate profesională și profesorală, asvârlit în închisoare, iar până la sfârșit pus în cătușe și depus bolnav în lagărul de la Slobozia. Față de cele arătate mai sus, străin de orice activitate politică și sigur fiind că prigonirea mea nu poate fi decât rezultatul unor intrigi și calomnii sau uneltiri viclene și interesate, care cu siguranță v-au indus în eroare, D-le Ministru, sunt convins că dreptatea Dumneavoastră nu va întârzia să se manifesteze. Nu veți ține în închisoare un om de muncă și de onoare, un om gata să-și continue activitatea lui în slujba acestei Țări atât de mult încercată, nu veți tolera ca intrigi viclene și interesate să lovească în însăși ideea de dreptate pe care Dumneavoastră legal să o serviți*¹⁹.

Reținem așadar expedierea acestui memoriu după data de 1 septembrie 1945, tratamentul la care a fost supus profesorul și – surprinzător încă o dată – lipsa totală a vreunei anchete prin care acesta să fi trecut. Era practic singura posibilitate de a încerca să-și lămurească situația – trimiterea de memorii către ministru, încheind în aceeași notă pe care o sugera anterior și soția sa. De data aceasta se subliniază ceva mai ferm ideea unor „intrigi viclene și interesate” care l-au adus în această situație. Documentele de arhivă nu lămuresc pe deplin cazul, nu putem identifica concret mecanismele și/sau persoanele care l-au aruncat pe Constantin Iotzu în pușcărie, dar putem emite o ipoteză cu un oarecare fundament, singura care se creionează în această ipostază. Două elemente – informările cu caracter de demascare venite dinspre Facultatea de Arhitectură către Siguranță, precum și teribila coincidență temporală cu arestarea unui grup de studenți arhitecți – ne îndreptătesc cel puțin să bănuim că Iotzu a fost victima intrigilor comuniștilor din Facultatea de Arhitectură, parte a procesului de epurare declanșat în acea perioadă. Puține documente furnizează informații suplimentare despre deținerea lui Iotzu, cert este că la 5 septembrie solicita să fie examinat de un medic al spitalului Slobozia²⁰, în vreme ce la 31 decembrie 1945 cerea prefectului orașului București să dispună scutirea de la obligația de a se prezenta săptămânal pentru viză la Siguranță²¹, după ce fusese eliberat la 28 septembrie²².

¹⁹ *Ibidem*, ff. 40-40v.

²⁰ *Ibidem*, f. 38. Cerere adresată comandantului lagărului din Slobozia, în care Iotzu menționa că: „[...] Fiind bolnav de colici hepatice și de afecțiuni cardiace, având în continuare amețeli și dureri de cap, respectuos vă rog a dispune reexaminarea mea la spitalul din Slobozia”.

²¹ *Ibidem*, f. 75. Cererea lui Iotzu se încheia cu următoarele: „[...] Solicit această favoare pe considerațiunea că niciodată, în nicio ocaziune, nu am dat ocazia organelor judiciare a suspiciunea măcar buna mea conduită”.

²² *Ibidem*, f. 89. Nu am identificat ca atare un bilet de eliberare în dosarul din arhiva C.N.S.A.S, informația provine dintr-un referat ce trata alte probleme, întocmit la 14.12.1945.

Ieșit pentru câțiva ani – cel puțin aparent – din atenția organelor represive, dintr-un document datat 1950 aflăm că a fost reprimat în facultate în 1948, funcționând până în octombrie același an, atunci când a fost pus în cadru disponibil, mai concret dat afară²³. Aceeași sursă precizează și că „[...] În prezent nu ocupă niciun serviciu”²⁴. În 1950 se angajează, pentru scurtă vreme, la „Casa Agenco”, din 1951 activând la Institutul de Proiectări al Industriei Ușoare²⁵, unde ne imaginăm că nu i-a fost foarte ușor, ținând cont de schița-portret pe care i-o făcea un director în 1952, text care se încheia cu afirmațiile: „[...] Din punct de vedere profesional este bine pregătit, cu multe cunoștințe în domeniul arhitecturii. Politic nu prezintă niciun fel de încredere. Trebuie înlocuit, neprezentând siguranță în lucrările ce le execută”²⁶. În 1954 este primit în Uniunea Arhitecților din R.P.R., în 1957 urmând pensionarea și mai apoi decesul, în 1962. Interesant este că, la momentul pensionării, secretarul U.A.R. emitea următoarea caracterizare: „[...] Tov. Arh. Iotzu Constantin: înainte de război a fost legionar, fiind văzut purtând cămașă verde. Totuși conducerea Uniunii Arhitecților, apreciind însemnatele lui calități profesionale și faptul că ani îndelungați a condus cu mult succes, din punct de vedere profesional, Academia de Arhitectură, socotește că, cu tot trecutul lui legionar, poate fi propus pentru pensionare, ținând seama și că în prezent nu se manifestă dușmănos față de regimul nostru”²⁷.

Prin urmare, atât în urma caracterizărilor pe care i le făceau serviciile de cadre în perioada de după 1945, cât și a atitudinii organelor represive – care s-au limitat la o supraveghere firavă pe același interval, neavând altceva suplimentar să-i reproșeze, putem concludiona că „legionarismul” lui Iotzu s-a limitat într-adevăr la organizarea și susținerea (în cămașă verde) a festivității deschiderii anului universitar 1940-1941. Nu putem aprecia dacă a dat dovadă de un oarecare oportunism la momentul schimbării regimului politic din septembrie 1940, propriile afirmații contrazicând totuși această variantă, având în vedere – mai ales – faptul că nu a pretins contracte publice și n-a făcut uz de relația personală pe care o avea cu Antonescu. Mai mult decât atât, în aceeași perioadă, și fiul său – arhitectul

²³ *Ibidem*, ff. 32-33. Referat din 13.02.1950. Deducem astfel că, odată expirată interdicția de 3 ani, s-a prezentat la serviciu. Odată cu încadrările care se făceau în octombrie, la începutul noului an universitar, a fost eliminat definitiv.

²⁴ *Idem*. Putem deduce că nu a lucrat nicăieri în intervalul 1945-1950, probabil a reușit să realizeze unele lucrări pe cont propriu, până când libera practică a fost desființată.

²⁵ A.U.A.R. Fond Dosare Personale, dosar Constantin Iotzu. Paginile dosarului nu sunt numerotate.

²⁶ *Ibidem*. Referat din 12.06.1952, întocmit de către directorul Barbu Marin.

²⁷ *Ibidem*. Caracterizare din 5.09.1957, întocmită de către Secretarul U.A.R. Ludovic David, contrasemnată indescifrabil de șeful serviciului cadre.

Alexandru Iotzu²⁸ – a fost înscris la legionari, făcând totuși o frumoasă carieră profesională și didactică ulterior, sub comuniști. Rămâne astfel o singură explicație a atitudinii Siguranței față de profesorul Iotzu – trebuia eliminat din Facultate, la instigarea unora din interior, așa cum au fost și alții, pentru a se desăvârși procesul de comunizare a învățământului de arhitectură. Își încheia astfel cariera didactică un ilustru profesor și arhitect, aproape uitat astăzi.

BIBLIOGRAFIE

Surse arhivistice

Arhiva Uniunii Arhitecților din România, Fond Dosare Personale, Dosar Constantin Iotzu.
Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, Fond Informativ, Dosar nr. 329990.
Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond Ministerul Culturii Naționale și Cultelor, Dosarele nr. 1034/1940 și 1614/1944.

Literatură de specialitate

Țelea, Vasile (2014). *Personalități ale arhitecturii românești 1880-2010*. Volumul I, București: Editura Rentrop&Straton.
Dobre, F. (2004). *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicționar* (coord). București: Editura Enciclopedică.

²⁸ Alexandru Iotzu (1918-2003), arhitect, absolvent al Facultății de Arhitectură din București, în 1944. A emigrat în Germania, în 1918.